

K. KUZAVINIS

Garbus — JOTVINGIŠKAS ŽODIS

Dar A. Becenbergeris atkreipė dėmesį, kad prūsų kalbos žodis *garbis* (= *grabis* Voc. 28) „kalnas“ esąs labai charakteringas prūsų leksikai, o iš jo (kaip ir iš pr. *kaimis* „kiemas“, *ape* „upė“) kilusių vietovardžių gana daug prūsų teritorijoje ir neaptinkama lietuvių gyvenamose žemėse. Becenbergeris aiškino, kad Rytprūsių vietovardžiai, turintys savo sudėtyje prūsiškus žodžius *garbis*, *kaimis*, *ape*, skirtingi senųjų prūsų žemei, o sudaryti su žodžiais *kalnas*, *kiemas*, *upė* — lietuvių teritorijai, ir tuo pagrindu išvedė skiriamąją prūsų ir lietuvių plotų ribą: „Die das altpreussische wort *garbis* enthaltenden namen finden sich ausschliesslich innerhalb einer linie, die von *Pogarblauken* (östlich von Petruschkehmen, westlich der Szwen-toje) über *Maugarben* (östlich von Norkitten), *Gleisgarben* (westlich von Skallischkehmen; südwestlich liegt der Gleisgarbener see), *Sansgarben* (nordöstl. von Barten), *Lamgarben* (nordwestlich von Tolksdorf und Rössel), *Schwillgarben* (südöstl. von Braunsberg) nach *Cumgarben* (nordwestl. von Zinten) geht“. Prie jau čia suminėtuju Becenbergeris prideda dar tokius prūsų žemės toponimus, kilusius iš apeliatyvo *garbis*: *Garbseiden*, *Galtgarben*, *Gallgarben*, *Garbeninken*, *Szmérgarbs*, *Angarben*, *Labgarben*, *Garbnicken*, *Modgarben*, *Rückgarben*, *Garbnik*¹.

Toponimų su šaknimi *garb-* užtinkama ir jotvingių teritorijoje. J. Nalepa² jotvingiškais laiko prie Meruniškių (Mieruniszki) Suvalkų apskrityje, netoli Suvalkijos senosios sienos su buv. Rytprūšiais užfiksuotus toponimus: *Garbas*, *Garbaš* ir *Garbašnica*, seniau tyrinėtojų priskirtus lenkiškos kilmės leksikai³. Nalepa rašo: „Podstawą uznania tych nazw za relikw jaćwięski jest wyraz *garbis* 'góra', występujący w języku pruskim, a nie znany w litewskim, w którym góra nazywa się *kálnas*. Trzeba tu przypomnieć, że Mieruniszki, leżące między *Garbasem* a *Garbasiem*,

¹ A. Bezenberger, Über die verbreitung einiger ortsnamen in Ostpreussen, — Altpreussische Monatsschrift, XX, Königsberg, 1883, 123, 124.

² J. Nalepa, Toponomastyka i mowa jaćwięgów, — Acta Baltico-Slavica, III, Białystok, 1966, 128.

³ W. Kętrzyński, O ludności polskiej w Prusiech niegdyś krzyżackich. Biblioteka Ossolińskich, Zbiór materyałów do historyi polskiej, VII—VIII, Lwów, 1882, 506; A. Bezenberger, op. cit., 124 : „... *Garbassen* (am grossen Mierunskensee, nördlich von Oletzko) und *Garbas-see* (südlich von Neu Jucha, kreis Lyck) sind offenbar polnischen ursprungs“.

to historycznie poświadczona nazwa jaćwieska: „Sudovie teritorium dictum Meruniskam“ – r 1278 [P. Dusburg, Chronicon terrae Prussiae, SRP, I, 1861, p. 139]. W okolicy tej zachowały się inne dawne bałtyckie nazwy, poświadczane już w średniowieczu. Tak np. pod *Garbasem* płynie rzeka Jarka (Jarke-Fluss), zapisana w XIV wieku jako Arke [Die littauischen Wegeberichte, SRP, 1863, p. 690]. Trzeba też podkreślić, że tak w *Garbasie* (Górnym) jak i w *Garbasiu* odkryto archeologiczne ślady osadnictwa, najprawdopodobniej z okresu rzymskiego⁴.

Atkreiptas dēmesys, kad jotvingiškū šaknies *garb-* „kalnas“ toponimū esama ir pietinėje Lietuvos dalyje⁵. Toks yra kalno *Gařbus*, stūksančio ant Liškiavio ežero kranto (Lazdijų rajono Liepiškių kaime), pavadinimas.

Norėdami aiškintis toponimo *Gařbus* kilmę, pirmiausia žiūrime sisteminių baltų toponimijos ryšių, atkreipdami dėmesį, kad tos šaknies toponimū esama ir Latvijoje: *Gařbas* (vienkiemis), *Gařbēni* (kalnas), *Garbenauka* (vienkiemis), kuriuos J. Endzelynas gretina su lie. *Gárbēnai* ir pr. *Garbenyken*, *Garbow*⁶. Iš to darytina išvada, kad šaknis *garb-* yra sena bendrabaltiška. Iš tikrųjų, apeliatyvas *garbis* „kalnas“ yra labai senas žodis; etimologai jį lygina su lie. *gárbana* ‘Haarlocke’, *gárbanoti* ‘Haare in Locken legen, kräuseln’, *garbānius* ‘Person mit lockigem Haar’, *garbiniai* ‘(Haar)locken’, *guřbti* (*gurbstū*) ‘sich kräftigen, erstarken, gedeihen’, *gurbūs* ‘üppig (vom Wachstum), blühend’, s. sl. *grǫbъ* ‘(Berg)rücken’, r. *горб* ‘Buckel, Höcker, Auswuchs, Erhöhung’, bulg. *гърбът*, s.-ch. *грѣа*, slov. *gr̂b*, č., slov. *hrb*. le. *garb*, luž. *horb*, *gjarb*, air. *gerbach* „raukšlėtas“, isl. *korpa* „raukšlė“, *korpna* „raukšlėtis“, arm. *kart* „kabiliukas“ ir kt., vesdami iš ide. **gřp-ti*⁷. Turint galvoje dažnas skardžiųjų ir dusliųjų priebalsių pakaitas, galimas daiktas, tai pačiai grupei priklauso ir lie. *karpa* ‘Warze’ (plg. isl. *korpa* „raukšlė“, gr. *κορυφή* „viršūnė“)⁸, kuris lengvai duodasi įvedamas į tą patį semantinį lauką (plg. žodžio *karpa* reikšmes lietuvių kalboje: ‘mažas odos pakilimas ir sukietėjimas’; ‘medžio žievės ar lapo sukietėję iškilimai’; ‘danteliai drabužiui papuošti’; ‘krūties spenelis’⁹).

Lie. *Gařbus* laikytinas jotvingišku pirmiausia dėl priegaidės: pagal Bernekerio – Fortunatovo¹⁰ surastus dėsniumus vakarinių baltų priegaidės savo pobū-

⁴ J. Nalepa, op. cit., 128, 129.

⁵ K. Kuzavinis, Prūsų kalba, Vilnius, 1964, 10.

⁶ J. Endzelīns, Latvijas PSR vietvārdi, I, Rīgā, 1956, 296, 297.

⁷ E. Fraenkel, LEW, 135, s. v. *gárbana*; M. Фасмер, Этимологический словарь русского языка, М., 1964, s. v. *горб*.

⁸ Tuo būdu pritariant Mikolos ir Prelvico nuomonei, kad gr. *κορυφή* sietinas su sl. *grǫbъ* (J. J. Mikkola, Urslavische Grammatik, I, Heidelberg, 1913, 83; W. Prellwitz, Etymologisches Wörterbuch der griechischen Sprache, 2 Aufl., Göttingen, 1905, 239).

⁹ LKŽ, V, 305, 306.

¹⁰ E. Berneker, Die preussische Sprache, Strassburg, 1896, 104 tt; Ф. Фортунатов, Об ударении и долготе в балтийских языках. 1. Ударение в прусском языке, – РФВ, XXXIII, 1895.

džiu atvirkščiai santykiauja su lietuvių kalbos priegaidėmis, — šiuo atveju *gárbana* rodo lietuvišką priegaidę, o *Gařbus* — prūsišką (resp. jotvingišką). Be to, pagal J. Endzelyno teoriją apie lietuvių ir latvių priegaidžių atliepimą, latvių kalboje esant *Gařbas*, lietuvių kalboje lauktume **Gárbas* (**Gárbus*), o ne *Gařbus*.

Antra vertus, leksiniai pr. *garbis* ir lie. *kálnas*, la. *kaľns* skirtumai¹¹, gausūs prūsų žemės bendrašakniai toponimai (*Garbow*, *Garbeninken*, *Lulegarbis*, *Mantegarbs* ir kt.¹²) ir vakarų baltų substrato arealas (plg. minėtus Suvalkų apskrities toponimus *Garbas*, *Garbaś*, *Garbaśnica*) leidžia kalną *Gařbus* laikyti jotvingiškos kilmės žodžiu, rodančiu betarpišką genetinį ryšį su apeliatyvu *garbis* „kalnas“. Dėl semantikos plg. dar apeliatyvą *kalnas* ir iš jo kilusius toponimus *Kalnas* (Kalno vienkiemis, Kalnų kaimas), *Kalnalis*, *Kalnelis*, *Kalnuotės*, *Kalnuočiai*, *Kalnėnai*, *Kalniškiai*.

Gařbus — ЯТВЯЖСКОЕ СЛОВО

Резюме

Название горы *Gařbus* (в восточной Литве, на бывшей ятвяжской территории) считается ятвяжским словом ввиду акцентологических закономерностей (ср. лит. *gárbana* || лтш. *Gařbas*) и лексических противопоставлений (прус. *garbis* || лит. *kalnas*).

¹¹ J. Endzelin, *Altpreussische Grammatik*, Riga, 1944, 19.

¹² G. Gerullis, *Die altpreussischen Ortsnamen*, Berlin—Leipzig, 1922, 36, 92, 94, 232.